

Katehetska praksa

METODE

VLADIMIR POLJAK

VJERONAUČNI PROGRAM ZA SREDNJE ŠKOLE I VJERONAUČNI UDŽBENIK ZA I. RAZRED SREDNJE ŠKOLE

I. Opće napomene

1. Analizirajući tekst Vjeronaučnog programa za ilustraciju navest ću neke postavke koje su me posebno zadovoljile, kao na primjer:

- antropološki pristup i tretman pojedinih vjerskih pitanja;
- ugrađena zapadnoevropska filozofija;
- dijalektički tretman pojedinih fenomena;
- upućivanje i na svjetovne, građanske izvore;
- ekspliciranje brojnih psihičkih procesa ljudskog mozga (percipiranje, predočivanje, mišljenje, poimanje, fantaziju, emocije, koncentraciju i dr.);
- naglašavanje nužne korelacije nastave vjeronauka s ostalim nastavnim predmetima (povijesti, književnošću, filozofijom, psihologijom, likovnom umjetnošću, glazbenom kulturom i dr.);
- obuhvaćanje raznih područja života (gospodarstvo, tehnika, proizvodnja, ekologija i dr.);
- tolerantan odnos prema svjetovnim izvorima;
- kritički odnos prema pseudoreligioznim zahtjevima mladenačkih sekta;
- logičko strukturiranje programa (preambula, raspored tema, sržni i prošireni sadržaji, pojedinačni ciljevi, metodičke upute, dopunski izvori);
- iskazivanje psiholoških karakteristika učenika pojedine razvojne dobi;
- integriranje vjere i znanosti radi međusobnog komplementiranja;
- integracije molitve i rada, itd.

Nema potrebe da dalje navodim takve vrijedne postavke i formulacije. Ukratko, program je suvremeno koncipiran, na suvremenoj teoriji odgoja i obrazovanja, a ne dogmatski, apologetski, kako sam, inače, ja doživljavao nastavu vjeronauka od 1927. do 1940. godine u toku svog školovanja u osnovnoj i srednjoj školi.

Mislim da bi na eventualnim seminarima za vjeroučitelje trebalo elaborirati i eksplicirati upravo te suvremene postavke nastave vjeronauka - teorijski i aplikativno.

Uz dozvolu dr. M. Pranjića već sam na skupu prosvjetnih djelatnika 6. 2. ove godine citirao neke vrijedne formulacije iz časopisa "Kateheza", pa ću to raditi i ubuduće, jer su i naši nastavnici još uvijek opterećeni sovjetskim dogmatizmom, anglosaksonskim pozitivizmom i balkanskim primitivizmom.

2. U najboljoj namjeri navest ću i neka, po mojoj ocjeni, sporna, diskutabilna, problematična mjesta i ukratko eksplicirati.

a) Na više mjesta govori se o *predočivanju* Boga, slično Boga i sl. (napose u 4. temi). Očekivao sam da će se nakon toga govoriti i o *poimanju* (shvaćanju, tumačenju) Boga. Jer, predočivanje je jedno, dok je pak poimanje posve drugačija spoznajna kvaliteta koja mora biti zajednička svim vjernicima.

Da taj odnos predočivanja i poimanja ilustriram na svom vlastitom doživljaju iz davnih mladih dana. Naime, u svom roditeljskom domu, pučkoj školi na satu vjeronauka, izvanškolskim crkvenim obredima formirao sam u svojoj svijesti sliku odnosno predodžbu o Bogu. Međutim, u srednjoj školi čestim razmišljanjem morao sam ponešto korigirati svoju predodžbu u nastojanju da shvatim bit Boga. Moram priznati da mi je u tome pomogla samo jedna rečenica nadbiskupa A. Stepinca. On je, naime, krajem 1939. ili početkom 1940. godine u povodu pokretanja izdavanja Hrvatske enciklopedije u reklamnom katalogu napisao ovu rečenicu: "Hrvatska enciklopedija" ispunit će svoju svrhu ako će zastupati istinu, jer *Bog je istina!* (Moram potražiti taj katalog u svojoj arhivi izvan Zagreba i prema potrebi dokumentirati te riječi).

Upravo takvim tumačenjem - *Bog je istina!* - prevladao sam u svom životu i radu sve dileme o tzv. "opiumu naroda" i opredijelio se za ideologiju (ideju vodilju, putokaz u životu i radu), a to je - težiti, pronalaziti, spoznati, boriti se za istinu!

Možda će se to pitanje eksplicirati u daljnim razredima srednje škole, ali ono je, po mojoj ocjeni, veoma važno.

b) Slabost je mnogih naših dosadašnjih nastavnih programa na svim stupnjevima školovanja što izdvajaju, hipetrofiraju, pa i apsolutiziraju informativni (spoznajni, kognitivni) zadatak nastave i zapostavljaju funkcionalni (operativni, aplikativni, transferibilni) zadatak. Čovjek, naime, ne uči samo zato da bi nešto naučio i eventualno naučeno nekome reproducirao, nego prije svega da bi naučenim u svom životu i radu operirao. A za uspješno operiranje odnosno apliciranje naučenog mora se prethodno dobro uvježbati takvu aplikaciju, primjenu, što je i razlog da se u suvremenoj teoriji curricula izvanredno značenje pridaje vježbanju u didaktičko-metodičkom kontekstu.

Zbog toga u nastavnom programu treba, uz sadržaje koji će se učiti, formulirati i radnje, aktivnosti, djelatnosti, operacije koje u korelaciji s naučenim sadržajima treba umjeti izvoditi. A tih djelatnosti - širih ili užih, globalnijih i elementarnijih - ima gotovo beskonačno, što ne mogu na ovom mjestu detaljnije elaborirati.

Rješenja za ugrađivanje takvih djelatnosti u nastavni program mogu biti različita, kao npr. da se one ugrade uz pojedine dionice nastavnog programa kojima neposredno pripadaju, ili ih posebno iskazati u završnoj dionici teksta programa (eventualno pod naslovom - vježbe), ili ih pak eksplicirati u tzv. dopunskom didaktičko-metodičkom instrumentariju ili didaktičko-metodičkoj aparaturi. Tom didaktičko-metodičkom instrumentariju autori su dali naslov - "Za osobni rad i rad u skupini", što je u osnovi dobro. To je i razlog da sam upravo u tom instrumentariju posebno podvukao riječi koje se odnose na rad, aktivnost, operaciju, funkciju i sl. radi bolje orijentacije na što se ta vježba odnosi. Jer, ne uvježbava se gradivo nego radnja implicirana u gradivu.

c) Radi boljeg razumijevanja izrečenog navest ću kratku povijesnu genezu udžbenika u nekoliko etapa:

- udžbenik kao zbirka tekstova (hrestomatija) bez ikakvog pomoćnog didaktičko-metodičkog instrumentarija;

- uz osnovni tekst dopunske informacije npr. o autoru teksta, objašnjenje nepoznatih riječi i sl.;

- formulacija pitanja na koja učenici moraju samo odgovoriti, što je bilo karakteristično za staru školu memoriranja i reproduciranja;

- formulacije koje direktno upućuju korisnika udžbenika na izvođenje djelatnosti - šire ili uže;

- najnovija etapa odnosi se na različite integracije i kombinacije udžbenika s nastavnom tehnologijom.

U gramatičkom kontekstu didaktičko-metodički instrumentarij mora u potrebnoj ravnoteži obuhvatiti formulacije koje idu od neospornog prihvaćanju sadržaja i njihova načina ekspliciranja na stanovitu djelatnost - senzornu, praktičnu, izražajnu, misaonu.

U autorovim didaktičko-metodičkim instrumentarijima ("Za osobni rad i rad u skupini") dosta je naglašen upitnik, što mu daje obilježje reproduciranja naučenog, ali ne još i adekvatnog operiranja naučenim.

O svemu tome opširnije u monografiji pod naslovom - "Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika" (Školska knjiga, Zagreb, 1980), pa i - "Načela i standardi za izradu udžbenika" (Školska knjiga, Zagreb, 1983). Prvi je rad napisao SIZ za znanost, dok je pak drugi elaborat izradila Republička komisija za udžbenike kao dokumenta prema kojem je odobravalala udžbenike. Ne znam kakva je danas situacija. Radi eventualnog boljeg informiranja poklanjam oba rada autorima!

4. Nije mi poznat predviđeni tjedni broj sati, odnosno ukupni broj godišnjih sati vjeronauka u pojedinom razredu radi reguliranja opsega udžbenika. Prema svjetskim mjerilima taj opseg se kreće od 1:1 za I. razred osnovne škole do 1:4 za završni razred srednje škole, što znači za 1 sat u I. razredu 1 stranica udžbenika, odnosno u završnom razredu srednje škole za 1 sat nastave 4 stranice udžbenika. Dakako, ta mjerila pretpostavljaju kombinaciju teksta s adekvatnim grafičko-likovnim prilozima.

II. Posebne napomene

U ovom dijelu ukratko ću odgovoriti na brojne upitnike koji se odnose na brojeve 2, 3 i 4 prošlogodišnje "Kateheze".

8 Stoji: "... utvrđivanje građe."

To je pomalo nadiđeni izraz zajednički za zapamćivanje posredstvom ponavljanja i razvijanja psihičkih i fizičkih sposobnosti posredstvom vježbanja. Radi preciznosti bolje je diferencirano iskazati, uz napomenu da se građa (bolje: gradivo, sadržaji) ne uvježbava nego radnja.

Stoji: "...metodička jedinica." Adekvatniji je izraz - nastavna jedinica, tim više što se kasnije takav izraz upotrebljava na str. 19, 22, 60, 61.

10 Izraz pomagala nije adekvatan za sve što se pod tim naslovom predlaže. U suvremenoj didaktičkoj nomenklaturi pravi se nužna distinkcija između izvora znanja ili sredstava (njem. Unterrichtsmittel) i nastavnih pomagala ili oruđa (alat) za rad (njem. Unterrichtshilfe), pa i tehnički uređaji. Dakako, sve to zajedno je svojevrsna pomoć u nastavi - nastavnicima i učenicima.

11 Stoji: "...svojstva suvremenog kršćanina." Bolje: karakteristike, jer se svojstva odnose na materiju.

12-14 O slici o Bogu bilo je govora u općim napomenama. Na 14. strani spominje se izraz - pristup poimanju Boga.

17 Zalažem se već godinama da se u brojnim pravnim i normativnim aktima izmijeni slijed riječi i da glasi - dužnosti i prava, jer prava proizlaze iz ispunjenih dužnosti. Naprotiv, u obrnutom slijedu, kako je to u našim pravnim aktima, svi se pozivamo na prava, jer je na prvom mjestu i ugodnije, i zapostavljamo dužnosti, jer su na drugom mjestu i manje ugodne.

18 Riječ uzrast zamijeniti riječu - dob; uzrast ima fizičke karakteristike a dob vremenske. Radi se o razvojnoj ili vremenskoj dobi učenika.

36 Metodička jedinica - nastavna jedinica.

39 Uzrast - dob.

40-42 Prava i dužnosti - dužnosti i prava. A što je s eksplicijom dužnosti?

50 Vjersko i društveno značenje bračne vjernosti treba objasniti i obrazložiti; ono se ne može opisati.

56 Citirana bibliografska jedinica (Pivac Josip!) svodi se na političko fraziranje o odgoju i školi, a fraziranje u znanosti je običan kič.

58. Izvrsna formulacija o nacionalizmu, samo što se nacionalizam ne može pokazati; njega treba objasniti i na primjerima konkretizirati, ilustrirati i sl.

63. Postoji razlika između udžbenika i priručnika. Vidi o tome citiranu monografiju.

Kateheza br. 3/1991.

22 Kako bi trebalo shvatiti formulaciju - "...vjera nije skup istina"?

22-23 Dobro rezoniranje o pozitivizmu!

44 Dobro bi bilo to opuštanje atribuirati - npr. fizičko opuštanje. Jer, ako bi to bila potpuna fizička i

- 78 psihička opuštenost tada bi se svodilo na "dalmatinsku fjaku". Kasnije se govori o meditaciji!
Bloomova taksonomija je diskutabilna. U spoznajnom ili kognitivnom području počinje se npr. sa znanjem odnosno poznavanjem, dok se u procesu nastave i učenja polazi od neznanja i završava se znanjem. O kritičkim opservacijama na Bloomovu taksonomiju u knjizi: "Didaktičke inovacije i pedagoška reforma škole", Školske novine, Zagreb, 1984. Amerikanci su slabi u teoriji odgoja i obrazovanja.

Kateheza br. 4/1991.

- 9 Na koji izvor se odnosi to tumačenje pojedinih redaka?
- 10 Izostavljen početak tog odlomka.
- 14-15 To je tzv. socijalni darvinizam ili pedagoški darvinizam, što znači da se uzori za rad i ponašanje čovjeka pronalaze u životinjskom svijetu. Svoje uzore čovjek pronalazi u ljudima! Treba samo posegnuti za brojnim introspektivnim i retrospektivnim analizama ljudi-stvaralaca pa će se pronaći prikladnije uzore.
- 32 Na mnogo mjesta se ulazi u pitanja domoljublja odnosno rodoljublja, što je dobro. Ne bi li bilo dobro sva ta pitanja objediniti u jednoj zasebnoj temi?! Možda će tako biti u jednom od slijedećih razreda.